

Відгуки. Рецензії. Повідомлення

Михайлина Любомир Павлович
доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник
Національного Києво-Печерського
історико-культурного заповідника
ORCID 0000-0002-7705-7211
mykhailyna53@ukr.net

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію М. А. Бардік «Оновлення монументального живопису Успенського собору Києво-Печерської лаври і Софії Київської в першій половині XIX століття»

Успенський собор Києво-Печерської лаври і собор Святої Софії у Києві являються унікальними історико-культурними пам'ятками України і є складовими одного об'єкту Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Вивчення їхньої історії, архітектури, монументального живопису тощо триває вже довгий час і має обширну історіографію. Дослідження цих пам'яток триває й нині, а кожна наукова робота з цієї тематики викликає значний інтерес. Повною мірою це стосується монографії М. А. Бардік «Оновлення монументального живопису Успенського собору Києво-Печерської лаври і Софії Київської в першій половині XIX століття», що вийшла друком у 2019 році і присвячена проблемі атрибуції монументального живопису Успенського собору Києво-Печерської лаври та собору Святої Софії першої половини XIX ст.

Рецензована монографія спирається на ґрунтовний історичний фундамент, що складається з архівних джерел (частина з яких введена у науковий обіг вперше), документальних свідчень сучасників описаних подій, предметів музейних колекцій та об'єктів культурної спадщини. Важливою складовою джерельної бази дослідження є наведений у монографії візуальний матеріал у вигляді архівних фотографій як збережених, так і втрачених розписів храмів.

Перший розділ монографії присвячений висвітленню історико-культурних засад розвитку України досліджуваного часу. Попри негативний вплив залежності від імперії, художня культура України у всіх її проявах слідувала європейським тенденціям і зберігала особливості національних традицій. На тлі культурно-історичних процесів зазначені чинники, що зумовили оновлення живопису київських соборів, зокрема Успенського та Софійського. Серед таких чинників автор виділяє, зокрема, роль Києво-Печерської лаври як духовного і мистецького центру, а також відродження у середині XIX ст. лаврської живописної школи. Слушно відзначається схожість тематичних і композиційних принципів, художніх прийомів у досліджуваних розписах храмів середини XIX ст., оскільки виконували їх здебільшого лаврські художники.

Наступні три розділи присвячені історіографії та дослідженню розписів храмів, які розглядаються в історико-культурному контексті. Важливо, що визначення художників і часу створення розписів базується на архівних документах.

Ретельний аналіз історіографії виявив проблему невідповідності історичним фактам, а також недостовірних посилань на архівні матеріали у наукових публікаціях, автори яких, на жаль, часто повторювали помилки попередників і переносили їх на сторінки своїх праць. Як наслідок, в царині історії та мистецтвознавства склалась хибна інтерпретація робіт лаврських художників у цих соборах. Заслугою автора є неупереджене слідування фактам, документальним свідцтвам, а не усталеним судженням.

Наукова новизна праці визначається удосконаленням методики атрибуції монументального живопису, що також базується на ґрунтовному вивченні архівних матеріалів. Окрім традиційного визначення сюжетів та персонажів зображень, у монографії представлено результати застосування запропонованого М. А. Бардік методу атрибуції за видами проведених робіт (оновлення і поновлення). Оновлення, за визначенням автора, – це зображення написане заново, належить до часу його виконання і має свого автора-художника. Поновлення ж передбачало проведення робіт реставраційного характеру.

Застосування означеної методики дало змогу виокремити найважливіші періоди в історії живопису Успенського собору першої половини XIX ст., дослідити створення розписів у Софійському соборі в першій третині XIX ст., а також вперше назвати імена 133 живописців і 64 майстрів, які оздоблювали собори. Цікаво, що серед цих художників є друзі Т. Г. Шевченка – О. Ф. Сенчило-Стефановський та І. В. Гудовський. Вони брали участь в оновленні Успенського собору Києво-Печерської лаври.

Переконливим є погляд на роботи лаврських художників 1840-х років в Успенському соборі та 1850-х років у Софійському соборі як відправну точку пам'яткоохоронної діяльності та програми цілеспрямованої реставраційної справи.

Монографія має обґрунтовану авторську концепцію та чітку структуру. У роботі наведені численні ілюстрації (160) і таблиці, які органічно доповнюють текстову частину. Звертає увагу витриманий науковий характер стилістики тексту.

Монографія є завершеною цілісною роботою, що має наукову новизну та прикладну цінність. Вона може слугувати справі охорони пам'яток, використовуватись при складанні каталогів монументального живопису та підготовці навчальних курсів з мистецтвознавства, історії, культурології та пам'яткоохоронної галузі. Книга адресована як фахівцям, так і широкому колу читачів, що цікавляться історією та сакральним мистецтвом України.

Література

1. Бардік М. А. Оновлення монументального живопису Успенського собору Києво-Печерської лаври і Софії Київської в першій половині XIX століття: монографія. Київ, 2019. 310 с. : іл.